

DOI 10.52363/2414-5866-2025-1-17

УДК 330.522.4

*Білоконь Ю.М., старший науковий співробітник, УкрНДІ «Ресурс», м. Київ,
ORCID: 0000-0001-5503-7247,
Сторож О.В., к.с.-г.н., начальник відділу, УкрНДІ «Ресурс», м. Київ,
ORCID: 0009-0006-2372-5436,
Нілов О.Є., завідувач сектору, УкрНДІ «Ресурс», м. Київ,
ORCID: 0009-0004-7549-7987*

*Bilokon Yu., Senior Research Fellow, Department of Quality and Storage
Conditions of Food Commodities, Ukrainian State Scientific Research Institute
"Resurs", Kyiv, "Honored Worker of Industry of Ukraine,
Storozh O., PhD (Agricultural Sciences), Head of the Department of
Quality and Storage Conditions of Food Commodities, Ukrainian State Scientific
Research Institute "Resurs", Kyiv,
Nilov O., Head of the Sector for Quality and Storage Conditions of Energy
Resources, Ukrainian State Scientific Research Institute "Resurs", Kyiv*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УТИЛІЗАЦІЇ МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДЕРЖАВНИХ РЕЗЕРВІВ

SEPARATE ISSUES OF UTILIZATION OF MATERIAL VALUES OF STATE RESERVES

У статті досліджені питання, пов'язані із запровадженням нових підходів до операцій з матеріальними цінностями державних резервів, а саме: списанням та утилізацією товарів, відпуск яких не може бути здійснений у зв'язку з втраченою ними якісних характеристик та/або з закінченням строку зберігання (терміну придатності).

***Ключові слова:** державний матеріальний резерв, державний мобілізаційний резерв, державні резерви, списання, утилізація матеріальних цінностей державних резервів, вторинні матеріальні ресурси, енергетичні ресурси, бюджетні кошти.*

The article studies issues related to the introduction of new approaches to operations with material values of state reserves, namely the write-off and disposal of goods,

the release of which cannot be carried out due to the loss of their quality characteristics and/or the expiration of the shelf life (shelf life).

Keywords: *state material reserve, state mobilization reserve, state reserves, write-off, utilization of material values of state reserves, secondary material resources, energy resources, budget funds.*

Постановка проблеми. Основні напрями державної політики у сфері державних резервів, які закладені у «Стратегії реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року» [9] і у подальшому у Законі України «Про державні резерви» (далі – Закон) [8] спрямовані на реформування існуючої системи державного резерву, створення сприятливих умов для її сталого розвитку, накопичення достатнього рівня запасів матеріальних цінностей державних резервів, забезпечення належного зберігання, своєчасного освіження та оперативного відпуску для виконання встановлених на законодавчому рівні призначень державних резервів.

Проведення актуалізації нормативно-правового забезпечення діяльності у сфері державних резервів та здійснення операцій з матеріальними цінностями державних резервів є необхідною умовою реформування системи державного матеріального резерву та її ефективного функціонування.

Розмежування поняття державного матеріального та державного мобілізаційних резервів, розширення кола балансоутримувачів державних резервів шляхом визначення балансоутримувачами матеріальних цінностей мобілізаційного резерву міністерств та інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, яким встановлено мобілізаційні завдання, а також надання їм повноважень щодо формування, зберігання, відпуску, списання матеріальних цінностей посилює ризики неефективного використання коштів державного бюджету при реалізації вимог нормативно-правових актів органами виконавчої влади, які здійснюють операції з матеріальними цінностями державних резервів.

Практика організації довготривалого зберігання матеріальних цінностей у державному матеріальному резерві засвідчує окремі факти неефективного управління запасами матеріальних цінностей, особливо продовольчої групи товарів, внаслідок чого мали місце випадки прострочення строку придатності продукції, що унеможливило їх використання за основним призначенням та спотворювало звітність про наявність запасів.

Виходячи з цього, наявність у державному резерві запасів матеріальних цінностей із простроченим строком придатності зараховано до першочергових проблем, на розв'язання яких, у тому числі, спрямову-

ється здійснення реформування системи державного матеріального резерву.

Однією із новацій Закону є врегулювання питань, пов'язаних зі списанням та подальшим поводженням, у тому числі утилізацією матеріальних цінностей державних резервів, відпуск яких не може бути здійснений у зв'язку з втратою ними якісних характеристик та/або з закінченням строку зберігання (терміну придатності) [3].

Зважаючи на досить широке коло органів виконавчої влади, які мають повноваження та проводять операції з матеріальними цінностями державних резервів, на наш погляд, доцільним є дискусія щодо запобігання можливим ризикам неефективного використання коштів державного бюджету при здійсненні утилізації матеріальних цінностей державних резервів, в частині мінімізації та уникнення невиправданих втрат державного бюджету від списання і подальшої утилізації і відповідно зменшення навантажень на державний бюджет при обслуговуванні державних резервів, запобігання корупційним діям і зловживанням у цій сфері тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Доступні широкому загалу дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів, у яких розглядаються проблеми, пов'язані із функціонуванням системи державного резерву, у більшості мають теоретичну спрямованість, що насамперед пов'язано із питаннями, які відносяться до сфери національної безпеки. Загальні засади формування та реалізації державної політики у сфері державного резерву розглядалися у працях фахівців у сфері державного управління (серед яких В. Мельник, О.Чечель) [6, 10], дотримання законодавства при здійсненні операцій з матеріальними цінностями державного матеріального резерву досліджували юристи (І. Близнюк, Г. Азімов) [1, 4], окремі питання реформування системи державного резерву, у тому числі списання та утилізації матеріальних цінностей державних резервів, розглядалися у попередніх роботах авторів статті [2, 3]. Разом з тим, конкретні питання, пов'язані із запровадженням нових підходів при реалізації державної політики у сфері державних резервів, зокрема при здійсненні утилізації матеріальних цінностей державних резервів, аналіз нормативно-правового врегулювання проведення утилізації, практичні пропозиції спрямовані на мінімізацію та уникнення невиправданих втрат державного бюджету від списання і подальшої утилізації матеріальних цінностей, запобігання корупційним діям і зловживанням у цій сфері тощо вимагають окремого розгляду, що і є ціллю даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 1 Закону України «Про державні резерви» - утилізація матеріальних цінностей державних резервів - використання матеріальних цінностей як вторинних

матеріальних чи енергетичних ресурсів з дотриманням норм екологічної безпеки.

Загальновідомо, що систематизація поглядів різних науковців стосовно видів ресурсів дозволило сформувавши класифікацію ресурсів національного господарства, зокрема за походженням виділяють первинні та вторинні ресурси. До первинних ресурсів відносять ті, що створені природою - які не переробляли і не перетворювали: сира нафта, природний газ, вугілля, горючі сланці, вода річок і морів, гейзери, вітер тощо, а до вторинних – ресурси, які створені працею людини, тобто – матеріали та вироби, які після первинного використання можуть застосовуватися повторно у виробництві як вихідна сировина або виріб. Вторинні ресурси є джерелом додаткових матеріально-технічних ресурсів.

Енергетичні ресурси – це всі доступні для промислового та побутового використання джерела різноманітних видів енергії: механічної, теплової, хімічної, електричної, ядерної [5].

У квітні поточного року Кабінетом Міністрів України затверджено порядок списання матеріальних цінностей державних резервів з подальшою переробкою, утилізацією чи знищенням (далі - Порядок) [7].

Пунктом 9 Порядку передбачено, що у разі прийняття рішення про списання матеріальних цінностей з подальшою їх утилізацією, Державне агентство з управління резервами (далі - ДАУР) або міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення) (далі – балансоутримувачі) відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» проводять відбір суб'єктів господарювання, які зобов'язуються надати послугу з утилізації цих матеріальних цінностей державних резервів.

Тобто, Порядком встановлено, що ДАУР або балансоутримувачі здійснюватимуть відбір надавачів послуг з утилізації, які у подальшому зобов'язуються здійснити утилізацію матеріальних цінностей державних резервів за рахунок бюджетних коштів.

Суб'єкти господарювання після завершення утилізації матеріальних цінностей державних резервів повинні подати відповідні підтверджуючі документи ДАУР або балансоутримувачам для списання цих матеріальних цінностей (пункт 11 Порядку).

Водночас, Порядком не встановлюється необхідність повернення суб'єктами господарювання, що здійснювали утилізацію матеріальних цінностей державних резервів, будь-яких продуктів утилізації, які можуть утворитися при проведенні цієї операції замовникам послуги – ДАУР та балансоутримувачам або здійснення з ними розрахунків виконавцями послуги за використання матеріальних цінностей державних резервів в якості вторинних матеріальних чи енергетичних ресурсів.

Разом з тим, якщо суб'єкт господарювання – надавач послуги з утилізації матеріальних цінностей державних резервів використовує їх як вторинні матеріальні чи енергетичні ресурси, і при цьому вартість цих ресурсів перебільшує вартість послуги, яку він надає, цей суб'єкт отримує вигоду за користування матеріальними цінностями державних резервів, а отже повинен оплатити її.

Тобто, на наш погляд, проведення відбору суб'єктів господарювання, які здійснюватимуть утилізацію за рахунок бюджетних коштів, відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», як це передбачено пунктом 9 Порядку, створює ризики, що суб'єкт господарювання – надавач послуги при здійсненні утилізації матеріальних цінностей державних резервів, крім оплати своїх послуг бюджетними коштами, отримує право безкоштовно користуватися вторинними матеріальними і енергетичними ресурсами, а також додатковими матеріально-технічними ресурсами (продуктами утилізації вторинних матеріальних ресурсів), які є матеріальними цінностями державних резервів, що знаходяться на обліку ДАУР, інших балансоутримувачів або повинні бути взяті на облік після завершення утилізації.

Таким чином, затверджена редакція Порядку в частині регулювання здійснення послуг з утилізації матеріальних цінностей державних резервів передбачає оплату цих послуг виключно за рахунок бюджетних коштів і зовсім не враховує того, що суб'єкт може отримувати вигоду за користування матеріальними цінностями державних резервів в якості вторинних матеріальних чи енергетичних ресурсів, а також може отримувати додаткові матеріально-технічні ресурси (продукти утилізації вторинних матеріальних ресурсів), а отже повинен оплатити її.

На нашу думку, фактична реалізація згаданих норм Порядку ДАУР або балансоутримувачами несе ризики зростання витрат державного бюджету, пов'язаних із списанням та утилізацією матеріальних цінностей державних резервів, відпуск яких не може бути здійснений у зв'язку з втратою ними якісних характеристик і відповідно збільшення навантаження на державний бюджет для обслуговування державних резервів, а також створює умови для корупційних дій і зловживань у сфері державних резервів.

Для усунення вищезгаданих ризиків пропонується в редакції Порядку при виборі процедури визначення суб'єктів господарювання – надавачів послуги з утилізації матеріальних цінностей державних резервів обов'язково враховувати наявність вигод виконавців послуг від використання матеріальних цінностей державних резервів як вторинних матеріальних чи енергетичних ресурсів, а також можливості отримання ними продуктів утилізації вторинних ресурсів, як додаткових матеріально-технічних ресурсів.

Зокрема, це може бути досягнуте шляхом запровадження реалізації матеріальних цінностей державних резервів для проведення їх утилізації на конкурсних засадах згідно із Порядком відпуску матеріальних цінностей державних резервів, затвердженим Кабінетом Міністрів України відповідно до статті 13 Закону України «Про державні резерви». При цьому, мотивацією для заохочення участі потенційних виконавців послуги з утилізації в конкурсних процедурах буде можливість отримання ними доходів від використання матеріальних цінностей державних резервів як вторинних матеріальних чи енергетичних ресурсів, а також користування додатковими матеріально-технічними ресурсами (продуктами утилізації), що у свою чергу, компенсуватиме витрати суб'єктів, пов'язані із здійсненням утилізації.

Висновки. Урегулювання питань, пов'язаних зі списанням та подальшим поводженням, у тому числі, здійсненням утилізації матеріальних цінностей державних резервів, відпуск яких не може бути здійснений у зв'язку з втратою ними якісних характеристик та/або з закінченням строку зберігання (терміну придатності) є вагомим чинником нових підходів до державної політики у сфері державних резервів, забезпечення достовірності обліку та спроможності державних резервів виконувати встановлені на законодавчому рівні призначення державних резервів.

Розробка та затвердження нормативно-правових актів, які забезпечують реалізацію положень Закону щодо здійснення операцій з матеріальними цінностями державних резервів, унеможлиблюють ризики неефективного використання коштів державного бюджету та корупційні дії і зловживання у сфері державних резервів є необхідною умовою реформування системи державного резерву та її ефективного функціонування.

Затверджена редакція Порядку в частині регулювання здійснення послуг з утилізації матеріальних цінностей державних резервів передбачає оплату цих послуг виключно за рахунок бюджетних коштів і зовсім не враховує того, що суб'єкт може отримувати вигоду за користування матеріальними цінностями державних резервів в якості вторинних матеріальних чи енергетичних ресурсів, а також може отримувати додаткові матеріально-технічні ресурси (продукти утилізації вторинних матеріальних ресурсів), а отже повинен оплатити її.

Обов'язкове врахування у нормативно-правових актах, що регламентують здійснення утилізації матеріальних цінностей державних резервів вигод, які отримують виконавці послуг з утилізації від використання цих цінностей як вторинних матеріальних чи енергетичних ресурсів, а також можливості отримання ними продуктів утилізації вторинних ресурсів, як додаткових матеріально-технічних ресурсів, сприятиме зниженню витрат державного бюджету, пов'язаних із списанням неякісних

або прострочених матеріальних цінностей, запобіганню корупційним діям і зловживанням у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Азімов Г.О. Поняття системи державного резерву та її забезпечення // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпро, 2023. № 2. С. 411-417.

2. Білоконь Ю.М., Голінка І.В., Сторож О.В. // Деякі аспекти реформування системи державного матеріального резерву у сучасних реаліях // Вісник національного університету цивільного захисту України серія «Державне управління» Харків, 2023. С. 98-108. DOI 10.52363/2414-5866-2023-2-11.

3. Білоконь Ю.М., Сторож О.В., Шевчук Л.М., Грицун В.М. // Списання матеріальних цінностей державних резервів з подальшою їх переробкою, утилізацією чи знищенням // Вісник Державний Університет «Житомирська політехніка». Економіка, управління та адміністрування №1 (107) 2024. Житомир, 2024. С. [https://doi.org/10.26642/ema-2024-2\(108\)-118-122](https://doi.org/10.26642/ema-2024-2(108)-118-122).

4. Близнюк І.Л. Особливості виявлення злочинів, що вживаються у системі державного матеріального резерву України. // Вісник ДУВС. Дніпро, 2018. №4 (42). С.146-154.

5. Верхоглядова Н.І., Письменна О.Б. Класифікація ресурсів та її значення для управління ресурсозбереженням// Журнал Інвестиції: практика та досвід, Київ, 2015. № 16 С.27-31 <http://www.investplan.com.ua>

6. Мельник В.І., Погріщук Б.В. Організаційно-економічні засади перспективного розвитку державного резерву України. Науковий вісник Ужгородського Університету. Серія Економіка. Ужгород, 2020. Вип. 1 (55). С. 48-52.

7. Порядок списання матеріальних цінностей державних резервів з подальшою переробкою, утилізацією чи знищенням Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2025 року № 496// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2025-%D0%BF#Text>.

8. Про державні резерви : Закон України від 09 серпня 2023 року № 3310 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3310-20#Text>.

9. Стратегія реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2022 року № 771 – р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-2022-%D1%80#Text>.

10. Чечель О.М. Напрями удосконалення державного управління у сфері державного матеріального резерву в післявоєнний період як елемент забезпечення національної безпеки. Науковий збірник «InterConf+», 31(147): з матеріалами 6-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародна наукова дискусія: проблеми, завдання та перспективи» Брай-

References:

1. Asimov G.O. The concept of the state reserve system and its provision//Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. Dnipro, 2023. № 2. P. 411-417.
2. Belokon Yu.M., Golinka I.V., Storozh O.V.//Some aspects of reforming the state material reserve system in modern realities//Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine series "Public Administration" Kharkiv, 2023. P. 98-108.
3. Belokon Yu.M., Storozh O.V., Shevchuk L.M., Gritsun V.M.//Write-off of material values of state reserves with their subsequent processing, utilization or destruction//Bulletin of the State University "Zhytomyr Polytechnic." Economics, Management and Administration No. 1 (107) 2024. Zhytomyr, 2024. С. [https://doi.org/10.26642/ema-2024-2\(108\)-118-122](https://doi.org/10.26642/ema-2024-2(108)-118-122).
4. Bliznyuk I.L. Features of detection of crimes committed in the system of state material reserve of Ukraine .//Bulletin of DUVS. Dnipro, 2018. №4 (42). S.146-154.
5. Verkhogradova N.I., Written O.B. Classification of resources and its importance for resource conservation management//Journal Investments: practice and experience, Kyiv, 2015. № 16 С.27-31 <http://www.investplan.com.ua>.
6. Melnik V.I., Pogryshchuk B.V. Organizational and economic foundations of the promising development of the state reserve of Ukraine. Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series Economics. Uzhgorod, 2020. Vol. 1 (55). S.48-52.
7. The procedure for writing off the material values of state reserves with subsequent processing, utilization or destruction Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 29, 2025 No. 496// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2025-%D0%BF#Text>.
8. On State Reserves: Law of Ukraine of August 09, 2023 No. 3310 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3310-20#Text>.
9. Strategy for reforming the state material reserve system for the period until 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 19, 2022 No. 771 - p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-2022-%D1%80#Text>.
10. Chechel A.M. Directions of improvement of public administration in the sphere of state material reserve in the postwar period as an element of ensuring national security. Scientific collection "InterConf +," 31 (147): with materials of the 6th International Scientific Conference "International Scientific Discussion: Problems, Tasks and Prospects" Brighton, Great Britain, March 19-20, 2023// <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.03.2023>.